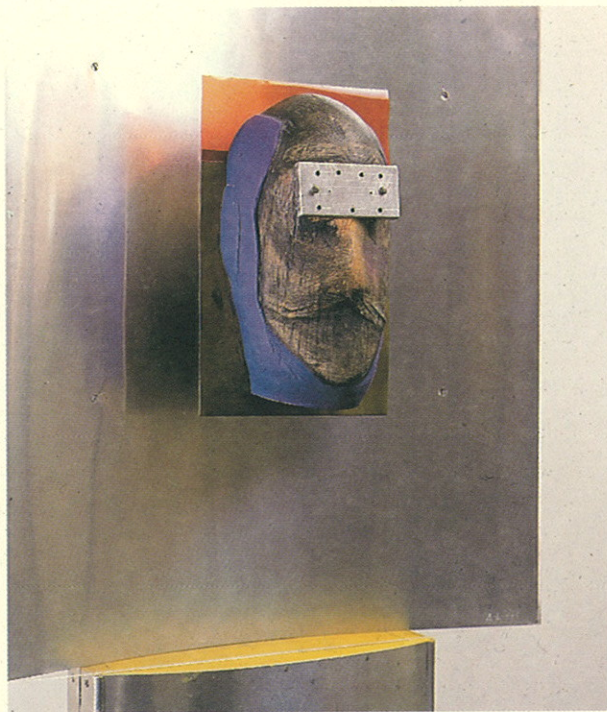

Hyvää huomenta! God morgon! 1974

AULIS LOUKO 1936-1977

*POHJALAINEN UNI JA TODELLISUUS
ÖSTERBOTTNISK DRÖM OCH VERKLIGHET*

Viiksimies Mustaschman 1960-luku 1960-talet.

"Minua kiusaa, että puhunkin ehkä vain asiantuntijoille, kun haluan mahdollisimman monen saavan kosketuksen töihin" "Vähävaraisten enemmistö ei ole saanut mitään mahdollisuutta tutustua kuvataiteisiin". Aulis Louko.

"Det stör mig, att jag talar blott till specialister, då jag ju vill att så många som möjligt kommer i kontakt med mina arbeten" "Det fattiga flertalet har inte haft någon möjlighet att lära känna bildkonsten". Aulis Louko.

Teksti / Text

Marianne Koskimies-Envall

Valokuvat / Fotografier

Erkki Salminen

Taitto / Grafisk form

Marianne Koskimies-Envall

Kirjapaino / Tryckeri

Oy Arkmedia Ab

Vaasa / Vasa 1996

Pohjanmaan museon julkaisu n:o 15

Skrifter utgivna av Österbottens museum nr 15

ISBN 952-5057-01-1

ISSN 0785-3491

AULIS LOUKO • POHJALAINEN UNI JA TODELLISUUS

"Hymyile silloinkin, kun sydän itkee" Huoneentaulu Aulis Loukon lapsuudenkodissa

Aulis Louko puhkesi taiteilijana esiin hämmästyttävän valmiina ja kypsänä, ilman muodollista koulutusta. Hän aloitti julkisen esiintymisenä puuveistäjänä 1960-luvun lopulla töillä, jotka Vaasassa herättivät pelkästään kummastusta rajuudellaan, ja osallistui valtakunnallisiin näyttelyihin maalauksillaan 1970-luvun alusta.

Voimakkaan etsintävaiheen jälkeen löytyi oma ilmaisutapa vuoden 1973 paikkeilla ja kolmen ja puolen vuoden ajan kesti intensiivinen maalaaminen, jonka aikana Louko kävi läpi monia tämän vuosisadan ismejä. Ilmaisun varmistui ja kirkastui vuosi vuodelta lyhyessä ajassa syvältä ihmisen perusarvoja luotavaksi tilitykseksi, kunnes vuonna 1976 on nähtävissä hapuilua uuteen, monumentaalisempaan, sisällöltään vaikeammin tulkittavissa olevaan suuntaan ja sitten tamikuussa 1977 taiteilijan tajunnassa syntynyt umpikuja ja sitä seurannut oman elämän päättäminen.

Loukon taiteilijakuva on ehjä ja määrätietoisuudessaan vakuuttava. Kokonaisuutena se täyttää myytin tunnukset. Vuosia Louko teki taidetta lähinnä vain aivoissaan, kuten hän kertoo eräässä haastattelussa. Sijinä osaselitys siihen miksi niin luonnokset kuin valmiit työtkin olivat alusta lähtien ilmaistuaan niin toimivia ja tiiviitä.

Vuodesta 1958 alkoi todellinen "kampailu ja tappelu", että edes jotain näistä sisäisistä näyistä saisi välitetyksi konkreettiseen muotoon, vestokseen tai maalauskaalle. Jo ennen sitä Louko oli

maalannut nelisen vuotta omaksi ilokseen, kuitenkin selvästikin täysin tietoisena aikansa virtauksista.

Mikään hänen taustassaan ei oikeastaan viitannut taiteeseen päin. Isoäiti oli tosin ollut harrastajamaalari. Loukon isä oli sekatyömiehensä Jurvasta ja äiti ompelija. He asettuivat Isoonkyröön, Orismalan kylään. Tämä kylä poikkesi yhteiskunnalliselta rakenteeltaan tyypillisestä pohjalaiskylästä siinä, että Orisbergin kartano oli leimannut sen kaksi jakoikseksi: säätyläisiin ja työväkeen. Loukojen ympäristöön kuului lähinnä työmiehiä ja pientilallisia.

Loukoille syntyi tytär ja poika, mutta perhe jäi pian isättömäksi tämän kaaduttua sodassa. Aulis oli silloin 3-vuotias. Ainoa muisto minkä taiteilija kytki isäänsä oli vesikelkan jalaksien äänet lumessa, kun lapsia vedettiin saunaan. Äidin ja pojan suhteesta muodostui tässä pienperheessä lämmin ja kiinteä.

Aulis Louko kävi Vaasassa ammattikoulun ja valmistui puun pintakäsittelijäksi. Hän meni töihin Heikki Meriruohon huonekaluliikkeeseen Vaasaan. Louko pystyi asumaan Isosäkyrössä vielä vuosia, sillä juna kulki kätevästi Orismalasta Vaasaan ja asema oli aivan kotitalon lähetyvillä. Meriruohon liikkeessä Louko tutustui omistajan sukulaiseen, Toivo Jutilaan, jolta maalaamiskimmoke sai alkunsa.

Kun Louko 1956 meni naimisiin miltei naapurin tytön, Aune Viljasen, kanssa, taiteella oli jo osa hänen elämässään, vaikei vielä julkinen. Meriruohon liikkeen lakattua

on harhaajanjohtavaa. Hänelle taideteoksen sisältö on vain yksi taiteellisen ilmaisun osatekijä, alisteinen kokonaisuudelle. Kuvan kielen käyttäjänä Louko on täysi ammatillainen.

Loukon maalauksissa liikutaan usein sumuisilla lakeuksilla, nukkuvien autiotupien luona. Potkukelkka ja polkupyörä seinustalla kertovat eleettömästi entisistä tai vielä paikalle jääneestä muutamasta matkanteikijästä. Ajan ongelmista Louko on nimenomaan ottanut käsiteltäväkseen maaseudun autoitumisen, ne poikkeuseläjät, jotka eivät ole halunneet tai voineet lähteä, heidän pienet liikkeensä, kuten teoksissa *Talven tulo*, *Jäällä ajaja* (1974), *Mökkiläisen kuolema* (1974), *Iltahetki II* (1973), *Kolarin jälkeen* (1973) ja *Paluumuuttajat* (1974). Toisen laajan maalauskohteen muodostavat kaupungin heikoimmassa asemassa olevat ihmisryhmät, siirtotyöläiset, rakennusmiehet tai kokonaan yhteiskunnan ulkopuolella elävät. Näitä esiintyy mm. teoksissa *Sosiaaliryhmä Ö* (1973), *Häädetyt pihamaa* (1972), *Siirtotyöläinen* (1973), *Ruokatunnilla* (1973) ja *Rampa* (1974). Loukon kuvaamat varjossa elävät ihmiset eivät kuitenkaan ole toivottomia, he ovat vain väsyneitä ja kuluneita. Jotkut heistä ovat voimakkaitakin, kuten *Ampu tulee!* (1974) – maalauksen tietyömaan mies, joka hetkeksi on saanut vallankumouksen sankarin osan.

Kaikesta huolimatta Loukon maalauksissa ollaan tuomassa uutta elämää Pohjanmaan harmaisiin tupiin. *Onnen alku* (1973) tiikku tiivistynyttä tunnetta, itsepintaisen taistelun alkamista. Lähtökohtana taiteilijalla on ollut hänen omista häistään otettu valokuva morsiamen kotitalon edustalla. Louko on pelkistänyt mestarin otteella häävierasjoukon ja siihen liimautuneen yksinäisen mökin

välähdykseksi eteläpohjalaista karua, yhteishengestä voimaa ammentavaa tunneilmastoa.

Louko ei yleensä maalaa kasvoja tarkkaan; hän luonnehtii ihmisten mielentilan asennoilla ja väreillä. Hän hahmotelee esiin ihmisen suhteen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, ei niinkään hänen yksilöllisyyttään. Vaikka teoksista välittyy tunteeseen vetoava viesti, se ei kuitenkaan koskaan ole yksiselitteisen selkeä tai julistava, vaan kokonaisuudesta muodostuu ristiriitainenkin, ennen kaikkea itse koetun tuntuinen elämys, joka aukeaa monikerroksisena eri suuntiin.

Louko kuuluu harvinaisiin *talven* maalareihin. Autereinen verho kätkee yksinäiset rakennukset ja tekee niistä suorastaan runollisia. *Haapalan riihen* (1974) katolle piirtyneet lumenviipymien kuviot antavat Pohjolan puolimeälle talvelle sadunomaisen hohteen. Kohta sininen hetki ja lakeuden utuinen kosteus ovat poissa. Louko on tavoittanut jotakin isänsä vetämän vesikelkan äänistä kuvalliseen muotoon.

Pienen ihmisen kuvaajana Louko on sukua Franz Kafkalle ja Lauri Viidalle, jotka molemmat olivat hänen mielikirjailijoitaan. Ilmaisun ehkä voimakkain väline Loukolla ovat värit. Hän jatkaa pohjalaisen kolorismin parhaita perinteitä. Eemu Myntin, Vilho Lammen ja Veikko Vionojan tapaan hänen työnsä välkehtivät uskomattomin sävyin. Heistä poiketen hänen värilliset peruspilarinsa ovat sininen ja harmaa.

Vaasan Taidekerhon kerhoillassa pitämässään esitelmässä Louko tiivistä kerran olennaisimman luomistyöstä: "Tärkein kaikesta on se että työstä tulee tosi... Tämä totuudellisuus täytyy saada sisältymään kuvaan niin kuin vähän pidätellen. Siten että katsoja sen, ei oikeastaan näe vaan *tuntee*."

Marianne Koskimies-Envall

AULIS LOUKO • Österbottensk dröm och verklighet

"Le, även när hjärtat gråter" Hustavla i Aulis Loukos barndomshem

Aulis Louko dök upp som en ovanligt färdig och mogen konstnär, trots att han saknade formell konstnärsutbildning. Han inledde sitt offentliga framträdande med skulpturer i trä i slutet av 60-talet i Vasa, och där väckte de förvåning genom sin kraft. Från början av 1970-talet deltog han i nationella utställningar med sitt måleri.

Efter ett intensivt skede av sökande fann han sitt eget uttryckssätt omkring 1973 och under tre och ett halvt år målade han intensivt. Louko gick då igenom ett flertal av vår tids ismer. Hans uttryckssätt blev säkrare och klarare år för år för att utformas till en uppgörelse med livets grundvärden. Från år

1976 kan man iakttä trevande försök i en monumentalare och innehållsmässigt mera svårtolkad riktning. I januari 1977 upplever konstnären att han befinner sig i en återvändsgränd och han tar sitt liv.

Loukos konstnärsprofil är hel och övertygande i sin målmedvetenhet och bär en mytisk prägel. I årtal gjorde Louko konst enbart i sina tankar, vilket han berättar om i en intervju. Där finns en delförklaring till att såväl skisserna som de färdiga arbetena från början var så fungerande och förtätade.

Från år 1958 började "kampen och striden" för att åtminstone någon av dessa visioner skulle få konkret form i skulpturer eller på duk. Dessförinnan hade han målat i

Ampu tulee! Skottet går! 1974.

fyra år för sitt nöjes skull, i medvetenhet om tidens strömningar.

Ingenting i hans bakgrund pekar mot konsten. Mormor var visserligen amatörmålare. Joukos far var diversearbetare från Jurva och modern var sömmerska. De bosatte sig i Storkyro i Orisbergs by som till sin sociala struktur skiljde sig från den typiska österbottniska byn genom att Orisbergs herrgård delat den itu; i ståndpersoner och arbetare. I Loukos omgivning fann man arbetare och småbrukare.

Familjen Louko fick en dotter och en son som var tre när fadern stupade i kriget. Det enda minne som Aulis Louko förknippade med fadern var ljudet från vattenkällkens medar då barnen fördes till bastun. Förhållandet mellan modern och sonen var varmt och fast.

Aulis Louko genomgick yrkesskolan i Vasa och blev målare. Han tog anställning vid Heikki Meriruohos möbelföretag i Vasa. Louko pendlade till jobbet i Vasa med tåg från Storkyro. Orisbergs station fanns i närheten av hans hem. I Meriruohos företag blev han bekant med en släkting till ägaren, konstnären Toivo Jutila, som gav Louko gnistan att måla.

När Louko 1956 gifte sig med dottern till en nära granne, Aune Viljanen, hade konsten redan en viktig om än inte officiell plats i hans liv. När Meriruohos företag lades ner blev Louko byggnadsmålare för staden och familjen, som då hade två pojkar flyttade till Vasa.

Louko målade byggnader om dagarna och om kvällarna fortsatte han sitt arbete genom att måla tavlor och snida träskulpturer. De första verken han visade på en utställning - Vasa konstklubb 1968 - var träskulpturer med metalldelar. De var kraftfulla

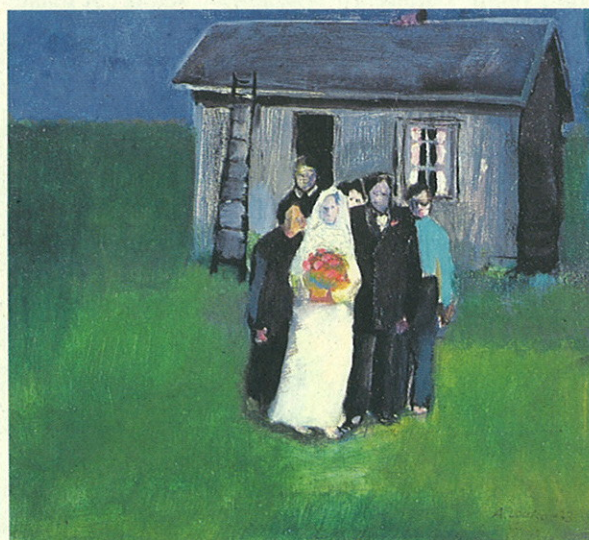
ställningstaganden som kom till mitt i en den andliga omvandlingsprocess, som landsbygdens son genomgick när han revs loss från sin bakgrund. Louko har själv berättat att hans skulpturer skildrar livets negativa sidor och urban ångest. Det gällde en ren nöd inför maskinernas övermakt. Även skulpturernas namn berättar vad det var fråga om. *Effektiverad individ*, *Kontrollant* (1968), *Giljotin* (1969), *Stormagad*. Eftersom Louko saknade arbetsutrymmen kom verken till i källare, kokslager, lider eller utomhus. Den pessimism ifråga om människans möjlighet till utveckling som förmedlas av Loukos skulpturer förekom ofta i tidens konst. En tysk kritiker påpekade om Loukos skulpturer att sådana arbeten kunde ses överallt i Europa. Uttalandet ledde till en tvärvändning i Loukos uttryckssätt.

”Jag gav frågan hårdhänt och hemlig behandling i en enmannakommitté. Jag lade yxan och sågen i verktygslådan och tog fram färg och duk i stället” berättar han. Louko beslöt sig för att glömma alla ismer och att ovillkorligt måla enbart vad han kände och vad betraktaren tillnärmelsevis skulle kunna tolka på samma sätt. En intensiv målarperiod hade börjat.

Ofta övervägde han möjligheterna att bli fri konstnär. Som samvetsgrann far till fyra pojkar föreföll tanken på heltidskonstnärsskap länge utopisk. Beslutet att lämna förvärsarbetet fattade han 1973, efter att man kommit överens om att hustrun skulle försörja familjen. Det var resultat av en tung process och Louko bar ansvar för beslutet under hela sin tid som konstnär. Varje dag inledde han sitt måleri samtidigt som arbetarna började sitt arbete. Och han arbetade minst en normallång fabriksarbetsdag varje dag.

Familjen Louko bodde länge mitt i staden på Kyrkoesplanaden, i det trähus som stod där stadens tekniska verk nu befinner sig. Aulis Louko trivdes i gamla hus och var motståndare till lyxkonsumtion. Under 1970-talet blev han vittne till en rivningsvåg som saknade motstycke. Även huset på Kyrkoesplanaden revs och familjen Louko flyttade till förorten Korsnäståget där konstnären inte trivdes. Det var ett hårt slag. Därifrån åkte Louko även på vintrarna cykel

de 8 km till Brändö för att arbeta i Wolffska villan. Den var byggd vid sekelskiftet i en kombinerad snickar-jugendstil för bomullsfabrikens direktör mitt i en grönskande park. Miljön var inspirerande, där arbetade även konstnärerna Jorma Haavisto och Pentti Uusikylä.

Onnen alku Lyckan kommer 1973, PM / ÖM.

Huvudteman i

Loukos målningar är försvaret av den *fattiges värdighet* och *rörligheten*, skildringen av resandet, som intimt är förknippad med det österbottniska. Detta sker ofta i bilder där rörelsen avstannat, i statiska kompositioner, ungefär som i en amatörfotografers bilder. Louko öser ur kringresande fotografers bildarrangemang: de avbildade personerna har ställt sig framför sin knappa egendom för att avbildas, förutom stuga och gård förekommer ofta husdjur på bilderna, tex i *Porträtt med häst*, där det gamla parets häst även till det

yttre förvandlas till en likvärdig medlem av gemenskapen. Loukos humor är djupt rörande och respektfull inför de mänskliga grundvärdena. Att karakterisera Louko som naivist, som många kritiker har gjort, är missvisande. För Louko är konstverkets innehåll bara en delfaktor som underordnats det konstnärliga uttrycket som helhet. Hans behärskning av bildspråket var fullständigt professionellt.

I Loukos målningar rör man sig ofta bland sovande ödehus på en dimmig slätt. Sparkstötningen och cykeln som lutar mot väggen berättar utan åthävor om tidigare eller kvarblivna enstaka resenärer. Bland tidens problem har Louko valt att behandla landsbygdens avfolkning, och han skildrar de udda

existenser som inte velat eller kunnat flytta, i arbeten som *Vintern kommer*, *Mopedist på is* (1974), *Stuginvånarens död* (1974), *Kvällsstund II* (1973), *Efter krocken* (1973), *Hemvändande* (1974). En annan viktig motivsfär är de svagaste människorna i stadsmiljön, den inflyttade arbetare, byggnadsarbetare eller människor som lever utanför samhället som tex i *Socialgrupp Ö* (1973), *Den vräktas gårdsplan* (1972), *Gästarbetare* (1973), *Under matpausen* (1973) och *Krymplingen* (1974). Dessa

skuggsidans människor skildrar Louko utan hopplöshet, de är blott trötta och utnötta. En del av dem är starka, som *Laddningen går!* (1974) - en vägarbetare som för ett ögonblick fått den revolutionära hjälterollen.

Trots allt skapar man nytt liv i de grå österbottniska stugorna på Loukos målningar. *Lyckan kommer* (1973) genomsyras av förtätad stämning av påbörjad hårdnackad kamp. Utgångspunkten var ett fotografi från konstnärens eget bröllop taget framför brudens hem. Louko har på ett mästerligt sätt förenklat brudföljet och den ensliga stugan till en glimt av det karga sydösterbottniska känsloliv som suger sin näring ur gemenskapen.

Louko målar i allmänhet inte sina ansikten noggrant, han karakteriserar de avbildades känslotillstånd i hållning och färger. Han gestaltar människans förhållande till den samhällsliga verkligheten, inte hennes personlighet. Fastän hans arbeten förmedlar ett känslomässigt budskap, är detta inte entydigt eller förkunnande, utan bildar som helhet en motstridig och framför allt självupplevd erfarenhet, som öppnar sig mångbottnat i flera riktningar.

Louko hör till de få *vintermålarna*. Ett töcken omger de ensliga byggnaderna och ger dem ett lyriskt skimmer. De figurer av osmulden snö som avtecknar sig på taket till *Haapalas riu* (1974) ger den österbottniska vinterns halvmörker en sagolik dimension. Snart är den blå timmen och det fuktiga töcknet borta. Louko har lyckats ge ljudet från sin faders vattenkälke en visuell form.

Som skildrare av den lilla människan är Louko besläktad med Franz Kafka och Lauri Viita, som båda hörde till hans favoritförfattare. Loukos starkaste uttrycksmedel var förmodligen färgen. Han

för det österbottniska färgmåleriets bästa traditioner vidare. I likhet med Eemu Mynttis, Vilho Lammis och Veikko Vionojas arbeten glöder Loukos målningar av otroliga färgtoner. Till skillnad från dem bygger han sina kombinationer på grått och blått.

I ett föredrag som Louko höll på en klubbafton ordnad av Konstklubben sammanfattade Louko det centrala i sitt skapande: "Det centralaste av allt är att konstverket ger sanningen ... Denna sanningsenlighet måste ingå in i bilden behärskat. Så att betraktaren inte egentligen ser, utan *känner* den."

Översättning: Dan Holm

*Kesäkaupunki II 1976. Luonnos Krstiinankaupungin postitalon taidekilpailuun.
Sommarstad II 1976. Skiss till konsttävlingen för Kristinestads posthus.*

Kotiinpalaajat De återvändande 1976.

Lähteet / Källor:

Pohjanmaan museon leikearkisto / Österbottens museums klipparkiv.

Aulis Loukon leikekirja ja käsikirjoitukset / Aulis Loukos klippbok och manuskripten.

Raija Vuorinen: Aulis Louko maalarina. Esitelmä Helsingin yliopiston taidehistorian laudaturseminaarissa 1986.

Pohjalaisia kuvina. Mainos-TV:n 23.9.1979 lähettämään ohjelmaan liittyvä teksti. Ohjaaja: Eija Bastman.

Haastattelut / Intervjuer:

Aune Louko, Vaasa / Vasa.

Jorma Haavisto, Vaasa / Vasa.